

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

ZA medkulturno
sobivanje

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

Projekt »Izzivi medkulturnega sobivanja«

PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI
PRISELJENCI ZA PODROČJE PREDŠOLSKE VZGOJE,
OSNOVNOŠOLSKEGA IN SREDNJEŠOLSKEGA
IZOBRAŽEVANJA

PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI ZA PODROČJE PREDŠOLSKE VZGOJE, OSNOVNOŠOLSKEGA
IN SREDNJEŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA

Zbrali in uredili: Mojca Jelen Madruša, Ivana Majcen
Jezikovni pregled: Jana Samsa
Urejanje besedila: Ivana Majcen
Oblikovanje in tisk: Maja Mihinjač / Podoba d.o.o.
ISA institut
Ljubljana, avgust 2018
Prvi natis oz. spletna lokacija

Avtorji prispevkov: dr. Sonja Rutar, dr. Mihaela Knez, dr. Katica Pevec Semec, Mojca Jelen Madruša, Ivana Majcen,
Janko Korošec, dr. Anja Podlesek, dr. Anton Meden

Člani strokovne skupine za pripravo predloga programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje,
osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja: dr. Stanka Lunder - Verlič, dr. Mihaela Knez, dr. Katica Pevec
Semec, dr. Sonja Rutar, dr. Anton Meden, Goran Popović, mag. Iva Pučnik Ozimič, Anton Baloh, mag. Mateja Štirn,
Mojca Jelen Madruša

Pri izvajanju programa »Soočenje z izzivi medkulturnega sobivanja« so sodelovali vzgojno-izobraževalni zavodi, vključeni
v projekt »Izzivi medkulturnega sobivanja« (www.medkulturnost.si).

Publikacija je izšla v okviru projekta »Izzivi medkulturnega sobivanja«.
Naložbo financirata Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada.

VSEBINA

1 UVOD	4
2 IZHODIŠČA VKLJUČEVANJA OTROK PRISELJENCEV V VRTEC, OSNOVNO IN SREDNJO ŠOLO	6
3 ZAČETNI POUK SLOVENŠČINE V VRTCU, OSNOVNI IN SREDNJI ŠOLI	9
4 VLOGA STARŠEV PRI VKLJUČEVANJU OTROK PRISELJENCEV V VRTEC, OSNOVNO IN SREDNJO ŠOLO	13
5 RAZVOJ IN METODOLOGIJA PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI ZA PODROČJE PREDŠOLSKE VZGOJE, OSNOVNOŠOLSKEGA IN SREDNJEŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA	15
5.1 Podpora pri vključevanju otrok priseljencev	19
5.2 Profesionalni razvoj strokovnih delavcev v VIZ	20
5.3 Proces vključevanja priseljenih otrok	21
6 PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V VRTCU	22
6.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v vrtcu	23
6.2 Pomoč pri učenju slovenščine	23
6.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine	23
6.2.2 Učno gradivo	24
7 PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V OSNOVNI ŠOLI	25
7.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v osnovni šoli	26
7.2 Pomoč pri učenju slovenščine	27
7.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine	27
7.2.2 Učno gradivo	27
8 PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V SREDNJI ŠOLI	29
8.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v srednji šoli	30
8.2 Pomoč pri učenju slovenščine	31
8.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine	31
8.2.2 Učno gradivo	32
9 ZAKLJUČEK	33
VIRI IN LITERATURA	34
SEZNAM SLIK:	
Slika 1: Podpora pri vključevanju otrok priseljencev z vidika vloge strokovnega delavca oz. strokovnega tima	19
Slika 2: Prikaz vsebin profesionalnega izpopolnjevanja za strokovne delavce v vrtcih in šolah	20
Slika 3: Prikaz procesa vključevanja priseljenih otrok	21
Slika 4: Predlog programa dela z otroki priseljenci v vrtcu	24
Slika 5: Predlog programa dela z otroki priseljenci v osnovni šoli	28
Slika 6: Predlog programa dela z otroki priseljenci v srednji šoli	32
SEZNAM TABEL:	
Tabela 1: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v vrtcu	23
Tabela 2: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v osnovni šoli	27
Tabela 3: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v srednji šoli	31
Tabela 4: Dodatne ure slovenščine za dijake	31

1

UVOD

Ivana Majcen, Inštitut IVIZ
Mojca Jelen Madruša, Osnovna šola Koper

Učitelji in drugi strokovni delavci v slovenskih vzgojno-izobraževalnih zavodih se zadnje desetletje srečujejo z večjim številom otrok, ki imajo drugačno kulturno in jezikovno ozadje od slovenskega; priseljske in begunske izkušnje, ob tem pa lahko žalostne ali navdihujoče zgodbe. V okviru projekta »Izzivi medkulturnega sobivanja« je kot odgovor na tovrstne izzive in poučevanje v večkulturnih razredih nastal predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. V prvi vrsti je namenjen Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, pa tudi vzgojno-izobraževalnim zavodom in strokovnim delavcem, ki se vsakodnevno srečujejo z vzgojo otrok. Gre za otroke, ki ne poznajo slovenskega jezika in kulture, ki potrebujejo podporo pri vključevanju v novo okolje in pri uresničevanju potencialov, ki jih prinašajo s seboj. Izkušnje, prakse in številke kažejo, da je v nekaterih vzgojno-izobraževalnih zavodih v Sloveniji vključenih več otrok priseljencev, nekaterih manj; da so skupine priseljencev, s katerimi se srečujemo, različne in da vzgojno-izobraževalni zavodi včasih potrebujejo različne mehanizme za udejanjenje uspešnega vključevanja. V predlogu programa dela z otroki priseljenci smo uspeli zbrati tista področja in strategije dela, za katere se kaže, da prispevajo k uspešnejšemu vključevanju priseljenih otrok. Ne glede na vse izkušnje, ki smo jih v preteklih letih pridobili, in zaključke, iz katerih smo izhajali, je jasno, da so za vključenost v vrtčevsko, šolsko in širšo skupnost ključni sprejemanje, pozitivna naravnost do medkulturnosti na ravni šole, izobraževanje strokovnega kadra in medsebojno povezovanje.

Z izrazom »otrok priseljenec« označujemo otroke v vrtcih, učence in dijake v osnovnih in srednjih šolah, v domovih za učence ter v dijaških domovih. To so otroci, ki niso rojeni v Sloveniji in so se k nam priselili zaradi ekonomskih in drugih razlogov ali pa so to otroci/mladoletniki prosilci za mednarodno zaščito oz. otroci/mladoletniki z mednarodno zaščito.¹ Otroci, vpleteni v travmatske dogodke, ki so neposredno ali posredno povezani z izkušnjo priseljevanja (bodisi otroci z begunsko izkušnjo bodisi drugi otroci priseljenci), se lahko soočajo s spletom okoliščin in stiskami, ki zahtevajo dodatno pozornost ob vključevanju. Za njih so poleg razlik v kulturi in jeziku značilne stiske kot posledice negativnih izkušenj, kot so: vojne, nasilje, izgube, nekateri so prišli v novo okolje brez spremstva staršev, z omajanim ali porušnim občutkom varnosti, zaupanja v ljudi in lahko tudi vase. Vsi otroci s tovrstnimi izkušnjami in stiskami ne potrebujejo vedno specializirane strokovne pomoči, ampak večinoma le dodatno pozornost in drugačne pristope. Zanje so ključni podporni odnosi, varno in urejeno ter predvidljivo okolje. Poleg doma sta vrtec in šola pomembna in vplivna življenjska prostora. Odnosi s strokovnimi delavci in z vrstniki pa so del ključnih varovalnih dejavnikov psihosocialne dobrobiti otroka.

Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport so v Predlogu programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja predlagane nekatere spremembe in dopolnitve zakonskih podlag s področij: začetnega učenja slovenščine, individualnega načrta aktivnosti kot dokumenta, ki prispeva k pripoznanju učenčevega predhodnega znanja in izkušenj, prilagoditev preverjanja in ocenjevanja znanja med šolskim letom, normativnih sprememb in kadrovskega zmožnosti za izvajanje uspešnega vključevanja otrok priseljencev v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Med izvajanjem projekta »Izzivi medkulturnega sobivanja« bo program dela z otroki priseljenci za področja predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja implementiran v vse sodelujoče vzgojno-izobraževalne zavode v projektu. Izvzeti pa ne bodo niti ostali zavodi, ki vanj sicer niso vključeni, saj se bo program širil tudi na akterje izven projekta.

¹ Smernice 2012.

2

IZHODIŠČA VKLJUČEVANJA OTROK PRISELJENCEV V VRTEC, OSNOVNO IN SREDNJO ŠOLO

dr. Sonja Rutar, Univerza na Primorskem, Pedagoška fakulteta

Slovenski izobraževalni sistem je vpet v vizijo in cilje evropskega izobraževalnega prostora. Strateški okvir Izobraževanje in usposabljanje 2020 (ET 2020) je leta 2009 določil štiri skupne cilje EU za reševanje izzivov v sistemih izobraževanja in usposabljanja do leta 2020, in sicer:

- uresničevanje načela vseživljenjskega učenja in mobilnosti,
- izboljšanje kakovosti in učinkovitosti izobraževanja in usposabljanja,
- uveljavljanje pravičnosti, socialne kohezije in aktivnega državljanstva,
- spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti, vključno s podjetništvom, na vseh ravneh izobraževanja in usposabljanja.

Za vzpostavljanje pravične in socialno inkluzivne družbe je potrebno zagotoviti spodbudno učno okolje, ki otrokom nudi priložnosti za razvoj in učno uspešnost, in sicer s skrbno načrtovano, izvajano in spremljano kontinuiteto pedagoških pristopov na vseh stopnjah izobraževanja.

Predlog programa za vključevanje otrok priseljencev v vrtec, osnovno in srednjo šolo je utemeljen v inkluziji kot vodilu in medkulturnosti kot pedagoško-didaktičnem načelu (Vižintin, 2017). Prav tako je utemeljen v sistemski podpori, mehanizmih za prepoznavanje izkušenj, preverjanje in ocenjevanje znanja, individualnih načrtih aktivnosti (INA), učenju maternih jezikov ter intenzivnem začetnem učenju slovenščine. Poudarek je na izobraževanju, usposabljanju učiteljev/vzgojiteljev za razvoj interkulturnih kompetenc, ki so ključnega pomena za poučevanje v kulturno in jezikovno heterogenih skupinah ter razredih (Peček, Čuk in Ermenc, 2016).

Predlog vključevanja otrok v vrtce in šole izhaja iz naslednjih predpostavk:

- razlogi za migracijo otrok in njihovih družin so različni, zato se tudi potrebe otrok iz različnih socialnih in kulturnih okolij, ki se vključujejo v vzgojno-izobraževalno okolje, razlikujejo.
- Dostop do izobraževanja ter proces vzgoje in izobraževanja morata biti utemeljena v etiki pravičnosti, ki se dopolnjuje z etiko skrbi.
- Občutek pripadanja ter socialna vključenost sta med temeljnimi človekovimi potrebami, zato so podporni medsebojni odnosi, ki temeljijo na sprejemanju in podpori, predpogoj za uspešno učenje in delo.
- Otroci in družine so zmožni participiranja v izobraževalnem procesu, kar vodi v vzpostavljanje smiselnosti učenja in poučevanja.
- Odnos do otrok/učencev je potrebno utemeljiti v pedagoškem diskurzu, v pozitivnem pripoznanju zmožnosti, potencialov in talentov otrok.
- Izhodišče načrtovanja učenja v vrtcu in šoli morajo biti dosedanje izkušnje, znanje otrok in njihovih družin, njihovi dosedanja identitetni položaji, kulture in zmožnost sporazumevanja v drugih jezikih zato, da otrok lahko poveže nove vsebine s predhodnimi predstavami.
- Otroci, ki se že znajo govorno in pisno sporazumevati v katerem koli jeziku, razumejo pomen in vlogo sporazumevanja.
- V vrtcih in šolah je potrebno zagotoviti spodbudno fizično in socialno učno okolje ter sporazumevanje, multimodalno okolje s pomočjo uporabe sodobne tehnologije ter problemsko in raziskovalno učenje kot priložnost za zagotavljanje številnih interakcij z različnimi viri in materiali ter interakcij med otroki in z odraslimi.
- Vrtci in šole so učeče se skupnosti, ki temeljijo na stalnem profesionalnem razvoju strokovnih delavcev, priložnostih za kolegialno učenje, pri čemer so vir novih spoznanj in sprememb pedagoškega procesa tudi otroci in starši.

Cilji predloga programa za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole:

- zagotavljanje razvoja potencialov in učne uspešnosti vseh otrok;
- zagotavljanje partnerstva otrok, strokovnih delavcev in staršev ter lokalne skupnosti;
- zagotavljanje pogojev za razvoj inkluzivne družbe, v kateri lahko vsak posameznik prispeva v skladu s svojimi zmožnostmi in ceni prizadevanja drugih.

Dostop do vzgoje in izobraževanja otrokom še ne zagotavlja učne uspešnosti in dobrega počutja. Zato je v želji, da bi spodbudili in omogočili razvoj aktivnega državljanstva že v procesu vzgoje, pomembno poudariti, da bo posameznik lahko prispeval družbi le toliko, kolikor se bo sam počutil varnega in vrednega kot oseba in človek, ki ima v družbi svoje osebno mesto in poslanstvo. Zato sta ravno učitelj in vzgojitelj tista, ki lahko začneta razvijati skrbne odnose v vrtcu in šoli. To storita že s tem, ko pokažeta spoštljivo zanimanje za dosedanjo pot in osebne zgodbe otrok, ki so vir njihovih spoznanj ter odnosa do sebe in drugih. Ravno pripoznanje in slišanje zgodb otrok osmisli bivanje, hrepenenje in spoznavna prizadevanja vsakega otroka, s katerim imamo priložnost za srečevanje in druženje (z namenom učenja in poučevanja v vrtcih in šolah).

3

ZAČETNI POUK SLOVENŠČINE V VRTCU, OSNOVNI IN SREDNJI ŠOLI

dr. Mihaela Knez, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik,
Oddelek za slovenistiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Otroci, ki se s svojimi družinami preselijo v Slovenijo, so v znanju slovenščine večinoma začetniki. So v intenzivnem procesu učenja svojega prvega jezika in pridobivanja novih znanj, slovenščine pa se večinoma začnejo učiti šele s svojim vstopom v slovenski vrtec oz. šolo. Pogosto prihajajo iz socialno-ekonomsko manj spodbudnih okolij, kar predstavlja veliko verjetnost, da je tudi jezikovni repertoar v njihovem prvem jeziku omejen,² pri otrocih, ki prihajajo z vojnih območij, pa je prekinjen tudi proces rednega šolanja.

Čeprav se učenci z osnovnimi koncepti, ki jih spoznavajo pri posameznih predmetih, srečajo že v vrtcu ali vsakdanjem življenju, predstavlja učenje v obliki šolskega pouka zanje poseben izziv. Če se želijo sporazumevati v šoli, predvsem pa usvajati novo snov pri različnih predmetih, morajo učni jezik obvladati v tolikšni meri, da lahko razumejo učiteljevo razlago, sledijo pogovorom med poukom in se vanje vključujejo, lahko razumejo informacije v učnih gradivih in se iz njih učijo ter tvorijo razumljiva in oblikovno ter vsebinsko ustrezna besedila (Neumann, 1978). Hitro učenje jezika države sprejema je torej za otroke priseljence ključnega pomena. Čeprav je učenje novega jezika zelo kompleksen proces, na katerega vpliva vrsta notranjih in zunanjih dejavnikov (starost, kognitivne sposobnosti, jezikovna nadarjenost, motivacija za učenje, osebnostne lastnosti, prvi jezik in jezikovna zmožnost, ki jo imajo otroci v prvem jeziku, sociokulturno ozadje, pogoji za učenje ...), je njegova uspešnost v kontekstu priseljenstva odvisna predvsem od naslednjih treh: kakovostnega pouka slovenščine, vključenosti staršev v proces učenja in izrabe naravnega socialnega konteksta, zato so tudi predlagani ukrepi pričujočega Predloga usmerjeni v vzpostavitev prav teh okoliščin, hkrati pa tudi v zagotavljanje možnosti za nadaljnje učenje in usvajanje otrokovega prvega jezika.

Pri pripravi jezikovnih usmeritev v tem dokumentu smo izhajali iz spoznanj stroke in rezultatov projektov s področja vključevanja otrok priseljencev.³ Izpostavljamo naslednje ključne ugotovitve in usmeritve:

Pomoč pri učenju slovenščine kot drugega jezika poteka neusklajeno (v različnem obsegu, oblikah, z različnimi vsebinskimi poudarki), zato si je treba prizadevati, da bi imeli vsi otroci priseljenci približno enake pogoje za učenje slovenščine, in pri tem upoštevati njihove jezikovne in druge življenjske okoliščine. Finančno in organizacijsko je treba zagotoviti dovolj obsežen in kakovosten pouk slovenščine kot drugega jezika, ki zlasti ob vključitvi otroka v vzgojno izobraževalni zavod (v nadaljevanju tudi VIZ) poteka v intenzivni (strnjeni) obliki, kasneje pa glede na njegove jezikovne potrebe kot dodatna jezikovna pomoč in je, kadar je to mogoče, v obliki prilagoditev vpet tudi v redni pouk slovenščine oz. v vrtcu v druge vrtčevske dejavnosti.

²Spodbudno družinsko okolje pomeni pomembno podporo govornemu razvoju in razvoju pismenosti otrok. Še zlasti je pomembno, da so deležni skupnega branja, kakovostnih interakcij s starši in imajo dostop do veliko simbolnega materiala, kot so slikanice, otroški časopisi, namizne igre ipd. (Marjanovič Umek, 2010).

³Prim. rezultate projektov Uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v VIZ (Baloh idr., 2010, Knez, 2009, 2010, 2011), Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in izobraževanje (Jelen Madruša in Čančar, 2015), Razvoj učnih gradiv na področju slovenščine kot drugega/tujega jezika skozi izvedbo tečajev za različne ciljne skupine in seminarjev za njihove izvajalce (2015), Izzivi medkulturnega sobivanja (tekoči projekt, 2016–2021), Evalvacija modelov učenja slovenščine (tekoči projekt, 2018–2019). Prim. tudi rezultate raziskav Budinoska (2013), Lunder Verlič (2014), Knez (2016), Vižintin (2017).

Pomoč pri učenju slovenščine kot drugega jezika je na predšolski stopnji sistemsko pa tudi v praksi najmanj dorečena. Kaže se potreba po sistemski vzpostavitvi pomoči pri učenju slovenščine (še zlasti, če so otroci ob vključitvi v vrtec starejši od treh let), ki bi otroke priseljence kljub drugačnemu jezikovnemu in tudi sociokulturnemu ozadju uspešno pripravila na jezikovne zahteve, ki jih prinaša vključitev v osnovno šolo. Učenje⁴ slovenščine naj bo načrtovan, voden in spremljan proces, ki poteka na različne načine in ob različnih dejavnostih: v posebnih skupinah (do osem otrok), v katerih so dejavnosti povsem prilagojene jezikovni zmožnosti otrok priseljencev in pri katerih se otroci učijo najosnovnejšega besedišča in sporazumevalnih vzorcev, ki so jih njihovi slovenski vrstniki že usvojili; ob vsakodnevnih rutinskih dejavnostih, pri katerih vzgojitelji rabijo ustaljene sporazumevalne vzorce (npr. postavite se v vrsto, gremo ven idr.), in drugih skupnih dejavnostih v vrtcu (npr. med pogovorom v jutranjem krogu, pogovorom o temi, ki jo za določen dan izbere vzgojitelj, skupnimi igrami, branjem, petjem in poslušanjem pesmi ipd.). Pri tem naj bodo vzgojitelji pozorni, da vanje načrtno vključujejo tudi vsebine (npr. besede, pesmice, sporazumevalne vzorce), ki jih otroci priseljenci že znajo oz. so se jih naučili pri dejavnostih v posebnih skupinah. Dostop do učenja slovenščine naj se omogoči tudi predšolskim otrokom, ki v vrtec niso vključeni, zanje se oblikuje posebne skupine.

Učenci in dijaki v osnovnih in srednjih šolah so deležni različnih oblik pouka slovenščine kot drugega jezika, ki vsebinsko in izvedbeno ni usklajen. Z izjemo srednješolskega izobraževanja⁵ v pravnih podlagah tudi ni ustrezno umeščen. Praksa in rezultati raziskav so pokazali (Knaflič, 1998; Brinovec in Krečan, 2010; Briški, 2010; Knez, 2016), da učenci in dijaki (še posebej, če gre za neslovanske govorce, ki so v znanju slovenščine začetniki) samo s prisotnostjo pri rednem pouku in zelo omejeno količino dodatnega pouka slovenščine kot drugega jezika te ne morejo usvojiti v zadostni meri. Pouk tudi ni dovolj učinkovit, če se ga izvaja kot občasno dodatno pomoč (npr. pred poukom ali po njem), ampak ga je z namenom, da bi se učenci in dijaki čim prej jezikovno opolnomočili, smiselno izvajati tudi v času rednega pouka. Poteka naj po ustreznih učnih načrtih za poučevanje slovenščine kot drugega jezika⁶ in s pomočjo specializiranih učnih gradiv, izvaja pa naj ga učitelj, usposobljen za poučevanje slovenščine kot drugega jezika.

⁴Učenje razumemo kot vodeno in zavestno dejavnost, seveda pa so otroci v vrtcu izpostavljeni tudi nezavednemu sprejemanju jezika – usvajanju jezika.

⁵V letu 2017 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o gimnazijah, v letu 2018 pa Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah, ki podrobneje opredelujeta obseg začetnega učenja slovenščine, uvajata sistematično preverjanje jezikovnega znanja in dijake, ki ne dosegajo znanja slovenščine na ravni A2, zavezujeta k obiskovanju tečaja slovenščine. Doslej je bila udeležba na tečaju prostovoljna.

⁶V projektu »Uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v VIZ (2008–2010)« je Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik pripravil učne načrte za začetni pouk slovenščine kot drugega jezika tako za predšolsko, osnovnošolsko kot za srednješolsko stopnjo. Zaradi pomanjkljivih podlag glede začetnega učenja slovenščine kot drugega jezika na področju predšolske vzgoje in osnovnošolskega izobraževanja, je bilo mogoče sprejeti le Učni načrt za tečaj slovenščine za dijake tujce (2010). Drugi učni načrti so ostali v obliki internega gradiva in se jih je ponovno uporabilo pri izvedbi projekta Izzivi medkulturnega sobivanja.

Proces učenja slovenščine poteka pri vseh aktivnostih v šoli, zato je treba pri učiteljih vseh predmetov utrditi zavedanje, da je jezik ključno orodje, ki ga učenci potrebujejo za razumevanje, učenje in posredovanje novih učnih vsebin, ter jih opolnomočiti za razvijanje sporazumevalne zmožnosti v slovenščini tudi pri govorcih slovenščine kot drugega jezika. V skladu s tem je treba učiteljem zagotoviti ustrezne oblike izobraževanja in usposabljanja ter nadaljnji razvoj učnih in strokovnih gradiv, ki jim bodo v pomoč pri poučevanju slovenščine in drugih predmetov. Njihovo delo – še posebej pouk slovenščine kot drugega jezika – pa ustrezno finančno ovrednotiti.

Otroci priseljenci dosegajo v procesu šolanja zelo različno stopnjo zmožnosti sporazumevanja v slovenščini (Brinovec in Krečan, 2010; Briški, 2010; Knez, 2016), zato se kaže potreba po vzpostavitvi sistematičnega spremljanja jezikovnega znanja in merjenja jezikovnega napredka otrok priseljencev oz. uspešnosti pouka slovenščine kot drugega jezika ter v skladu z rezultati načrtovati nadaljnjo pomoč pri učenju slovenščine. V izhodišče načrtovanja jezikovne pomoči učencem priseljencem je treba postaviti stopnjo sporazumevalne zmožnosti v slovenščini, ki jo mora učeči se doseči, da lahko sledi pouku, hkrati pa oblikovati tudi merila za ocenjevanje učencev govorcev slovenščine kot drugega jezika, ki bodo učiteljem v pomoč pri spremljanju, vrednotenju in opisovanju njihovega znanja (Knez, 2016).

Program prinaša vrsto predlogov in napotkov, kako doseči opolnomočenje otrok priseljencev v slovenščini, in skuša slediti spoznanjem domače stroke in mednarodnim raziskavam. Slednje (pa tudi izkušnje domačih projektov) so pokazale, da morajo za doseganje vsaj minimalnih standardov znanja pri posameznih predmetih osnovnošolci doseči splošno jezikovno zmožnost v jeziku šolanja vsaj na ravni B1 (po Skupnem evropskem jezikovnem okviru), srednješolci pa celo na ravni B2, kar pomeni, da bi morali biti učenci in dijaki (še posebej v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju oz. srednji šoli) v povprečju izpostavljeni vsaj 500 (za doseganje ravni B1) oz. 1000 (za doseganje ravni B2) uram sistematičnega učenja slovenščine kot drugega jezika (Moe idr., 2015). Slovenski šolski sistem tega trenutno Slovenski šolski sistem tega trenutno finančno, pa tudi organizacijsko še ne zmore. Predlogi o obsegu in oblikah učenja slovenščine kot drugega jezika na celotni vzgojno-izobraževalni vertikali, kot so predstavljeni v tem dokumentu, pomenijo torej poskus približevanja pogojem učenja novega jezika, ki bi učencem priseljencem omogočili boljšo jezikovno in socialno vključenost v vzgojno-izobraževalni sistem in tudi priložnost, da se jih v praksi preizkusi, evalvira in v iskanju učinkovitejših možnosti dopolni in nadgradi.

4

VLOGA STARŠEV PRI VKLJUČEVANJU OTROK PRISELJENCEV V VRTEC, OSNOVNO IN SREDNJO ŠOLO

Janko Korošec, dr. Anja Podlesek, dr. Anton Meden, Zveza aktivov svetov staršev Slovenije

Vrtce oz. šole je treba razvijati kot skupnosti staršev, otrok, vzgojiteljev in učiteljev. Tudi pri oblikovanju medkulturnega okolja se ne smemo omejevati na odnos med otroki in zaposlenimi, temveč je treba vzgojno-izobraževalni proces zastaviti celostno. Za učinkovito vključitev priseljenega otroka v okolje vzgojno-izobraževalnega zavoda (VIZ) je ključno vzpostaviti partnerski odnos med kolektivom VIZ in družino ter vključiti starše v oblikovanje varnega prostora za svojega otroka. Starši so prvi in najpomembnejši vzgojitelji oz. učitelji svojih otrok, hkrati pa so lahko tudi za vzgojitelje/učitelje vir mnogoterih izkušenj, praks in znanj. Najbolje poznajo kulturo svojega otroka in primarno okolje, iz katerega izhaja. Pri vključevanju v vzgojno-izobraževalni proces v novem okolju mu nudijo čustveno podporo. Pomagajo mu pri ohranjanju maternega jezika in razvoju kulturne identitete. Vzgojiteljem in učiteljem lahko pomagajo z znanjem jezika (maternega jezika otroka in morebiti tudi njegovih vrstnikov). So vir ozaveščanja in reflektiranja dejavnosti vrtca ali šole. Slednja lahko njihove izkušnje uporabita pri razvoju okvirja in smernic za sodelovanje vodstva VIZ, vzgojiteljev, učiteljev, staršev in otrok.

Od strokovnih delavcev se pričakuje odprtost do pridobivanja novih kompetenc za soočanje z izzivi pri vzpostavljanju večkulturnega okolja. Zavedati se morajo pomena vključevanja staršev v izobraževanje otrok. Za dobro sodelovanje med vrtcem ali šolo in starši otrok priseljencev bi bilo potrebno v izobraževanje in profesionalni razvoj strokovnih delavcev vključiti tudi kompetence komunikacije z odraslimi, tj. s starši, saj se komunikacija med odraslimi razlikuje od komunikacije med odraslim in otrokom. Komunikacija s starši ne sme biti omejena le na podajanje informacij, temveč mora biti dvosmerna. Strokovni delavci se morajo za kakovostno komunikacijo zavedati izzivov pri sporazumevanju s starši, ki prihajajo iz drugih kulturnih okolij, in te izzive obvladovati. Uporabljati morajo ustrezne strategije vključevanja staršev v vzgojno-izobraževalni proces, ki upoštevajo medkulturno raznolikost; v ospredje postaviti koordiniranje dejavnosti različnih deležnikov in moderiranje odnosov med njimi ter se izogibati omejevanju komunikacije na poučevanje in pokroviteljstvo.

VIZ kot institucija naj k vzpostavljanju komunikacije z družino pristopi prva in naj jo nato tudi vzdržuje. Pri tem naj stremi k opolnomočenju staršev za ustrezno vključevanje v vzgojo in izobraževanje njihovih otrok, vključuje naj poglede staršev in učencev v procese informiranja, prepoznava potrebo po vključevanju staršev v pomembne dejavnosti in jih vključi v oblikovanje podpore tudi drugim staršem.

Vrtec in šola sta med najpomembnejšimi stičišči lokalnih ter priseljenih staršev. Tako lahko predstavljata okvir in prostor za sodelovanje obeh skupin. Lahko spodbudita sodelovanje lokalnih staršev v podpornem okolju za priseljene družine po načelu »starši staršem«. Vrtec oz. šola kot prostora srečevanja lahko tudi na ta način uresničita svoje družbeno poslanstvo in postaneta prostor medsebojne obogatitve ter skupne rasti v medkulturnem sobivanju.

5

RAZVOJ IN METODOLOGIJA PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI ZA PODROČJE PREDŠOLSKE VZGOJE, OSNOVNOŠOLSKEGA IN SREDNJEŠOLSKEGA IZOBRAŽEVANJA

Mojca Jelen Madruša, Osnovna šola Koper
Ivana Majcen, Inštitut IVIZ

dr. Mihaela Knez, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
dr. Katica Pevec Semec, Zavod Republike Slovenije za šolstvo

V slovenskem prostoru smo se z otroki priseljenci ali begunci oz. z vzgojo in izobraževanjem v večkulturnih razredih srečali že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so k nam prihajali begunci zaradi vojne v Bosni in Hercegovini ter na Kosovem. Prav takrat se je stroka ukvarjala s podobnimi vprašanji kot danes: kako zagotoviti dostopno, ustrezno in kakovostno izobraževanje za vse (Hočevar, 2001); kako načrtovati in izvesti uspešno vključevanje otrok priseljencev; kako se odzvati na potrebe, ki jih ne poznamo, kako obvladati novo situacijo; kje dobiti ustrezna navodila in podporni program.

Podatki, ki jih navaja MIZŠ, kažejo, da se število otrok priseljencev v vzgojno-izobraževalnih zavodih povečuje, saj število učencev, za katere šole pri MIZŠ zaprosijo za dodatne ure strokovne pomoči pri učenju sloveščine narašča (MIZŠ, 2017). Mobilnosti po svetu so pogostejše, stiki z drugimi kulturami pa enostavnejši kot kadar koli. Ob takšnih podatkih lahko mirno trdimo, da so slovenske učilnice in igralnice postale večkulturne. Prav vse bodo morale postati tudi medkulturne – ob tem se pričakuje pozitivno stališče do večkulturnosti in sistem, ki podpira medkulturnost, ter v njem strokovne delavce, ki imajo ustrezna znanja, kako delati v raznolikih in medkulturnih oddelkih.

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v RS (2007) je bila podlaga za pripravo smernic in za izvedbo projektov. Rezultati projektov in obstoječa praksa pa so pokazali potrebo po sistemski ureditvi področja. Rezultati različnih projektov se kontinuirano nadgrajujejo in implementirajo v različnih dobrih praksah dela z otroki in s starši priseljenci ter z »večinskim« prebivalstvom.

Inkluzivno delovanje in oblikovanje dejavnosti programa v ospredje postavljata proces, usmerjen v individualne potrebe vseh otrok, pozitivno vrednotenje drugačnosti in raznolikosti v družbi, v okviru katere deluje vzgojno-izobraževalni sistem, ki je zavezan vključevanju vseh otrok. To pomeni sprejemajoče predšolsko in šolsko okolje, strokovne delavce, predane delu z vsemi učenci, ter učne načrte, odprte za vsebine, ki so povezane tudi z medkulturnim sobivanjem (Čuk, Lesar in Peček, 2006).

Aktivnosti in rezultati različnih projektov, ki so se vrstili skozi leta, se kontinuirano nadgrajujejo in implementirajo v različnih praksah dela z otroki in s starši priseljenci ter z "večinskim" prebivalstvom. Prednostni cilj projekta "Izzivi medkulturnega sobivanja" je bil sinteza dosedanjih praks in priprava Predloga programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. Strokovni delavci, multiplikatorji, so od septembra 2016 izvajali neposredne vzgojno-izobraževalne aktivnosti⁷ z otroki priseljenci in njihovimi starši, si prizadevali za lasten profesionalni razvoj, usposabljali strokovne delavce in sledili aktualnim projektnim vsebinam, ki so jih vnašali v vsakodnevne aktivnosti. V sodelovanju s šolskimi strokovnimi timi so organizirali lokalne posvete, na katerih so spoznali delovanje različnih zavodov, vladnih in nevladnih organizacij, priseljskih in drugih društev v lokalnem okolju ter omogočili povezovanje le-teh. S povezovanjem/ sodelovanjem so začrtali nadaljnje poti in strategije dela na področju medkulturnega sobivanja ob vključevanju priseljskih družin ter večinskega prebivalstva.

⁷ Glej program SIMS.

Predlog programa upošteva:

- predhodne izkušnje projektov 2008–2018 (»Uvajanje rešitev s področja vključevanja migrantov v izvedbene kurikule«, »Uspešno vključevanje otrok, učencev in dijakov migrantov v VIZ«, »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja« in »Izzivi medkulturnega sobivanja«);
- poročilo o evalvaciji predloga programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja (2018);
- raziskave in pobude raziskovalcev ter stroke (Čančar, 2016; Knez, 2012; Lesar, 2009; Peček, Lesar, 2006; Skubic Ermenc, 2003, 2006; Vižintin, 2017);
- predloge iz Bele knjige o vzgoji in izobraževanju (Krek, Metljak, 2011);
- Strategijo vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v RS (2007);
- Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012);
- končno poročilo projekta »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja« v okviru projekta »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in izobraževanje« (ISA institut, 2015);
- raziskovalno poročilo v okviru projekta »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in izobraževanje« (Čančar, Drljić, 2015);
- zbornik »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja« v okviru projekta »Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja. Izboljšanje usposobljenosti strokovnih delavcev za uspešnejše vključevanje učencev in dijakov priseljencev v vzgojo in izobraževanje« (Jelen Madruša, Čančar, 2015);
- priporočila Evropskega parlamenta in Evropskega sveta 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006/962/ES) (UL L 394/10 z dne 30. 12. 2006);
- vpogled v mednarodne izkušnje s prilagajanjem tujih praks slovenskemu okolju.

Ob izvajanju programa SIMS se v vzgojno-izobraževalnih zavodih kažejo potrebe po:

- izdelanem procesu vključevanja otrok priseljencev po celotni vertikali, od vrtca do srednje šole;
- strokovnem delavcu, ki bi ob podpori strokovnega tima sistematično usmerjal proces vključevanja otrok, učencev in dijakov priseljencev;
- sistemski usmeritvi poučevanja slovenščine kot drugega jezika;
- pripravi individualnega načrta aktivnosti za otroka priseljenca;
- povezovanju z deležniki lokalnega okolja, ki lahko delujejo kot podporna mreža v smislu vključujoče skupnosti;
- sodelovanju z delodajalci, ki zaposlujejo starše otrok priseljencev oz. imajo dijake priseljence na delovni praksi;
- profesionalnem usposabljanju strokovnih delavcev in razvoju kadrov.

Predlagane spremembe v nastajajočih zakonskih podlagah:

1. Številne prakse kažejo, da se mnogi otroci priseljenci vključujejo v vzgojno-izobraževalne zavode tudi med šolskim letom. Predlagamo, da se tudi zanje organizira začetno učenje slovenščine in da se jim »nekaj mesecev vključitve« ne šteje kot celo šolsko leto, ko imajo možnost biti neocenjeni.
2. Za otroke, ki se vključijo v slovenski šolski sistem v 9. razredu osnovne šole in zaključujejo osnovnošolsko izobraževanje, predlagamo, da v srednješolskem izobraževanju nadaljujejo z osebnim izobraževalnim načrtom.
3. Obdobje prilagoditev dveh let je za nekatere otroke prekratko (npr. otroke/mladostnike, prosilce za mednarodno zaščito oz. otroke/mladostnike s priznano mednarodno zaščito, otroke, ki prihajajo iz neslovanskih jezikovnih okolij), zato zanje predlagamo podaljšanje prilagoditev z dveh šolskih let na tri.
4. V zavodih z večjim številom vključenih otrok priseljencev, otrok/mladostnikov prosilcev za mednarodno zaščito in tistih s priznano mednarodno zaščito ter otrok/mladostnikov, ki bivajo v azilnih domovih, predlagamo zaposlitev dodatnega strokovnega delavca.
5. V vzgojno-izobraževalnih zavodih, kjer je vključenih v skupino/oddelek veliko otrok priseljencev, predlagamo možnost znižanja normativa.
6. Začetno učenje slovenščine in vključevanje v novo okolje je potrebno umestiti v zakonske podlage z ozirom na predstavljene predloge v tem dokumentu.
7. Večletne izkušnje z načrtovanjem in uvajanjem individualnega načrta aktivnosti (INA) za posameznega otroka kažejo potrebo po tem, da se ga zakonsko umesti.

V šolskem letu 2016/2017 so ob izvajanju programa SIMS in drugih projektnih nalogah nastajali predlogi in pobude, kako naj v slovenskem izobraževalnem sistemu poteka vključevanje otrok priseljencev v vzgojno-izobraževalnih zavodih na ravni osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja ter v vzgojno-izobraževalnih programih za predšolsko vzgojo. Dosedanje prakse in izkušnje ob izvajanju programa so bile nadgrajene tudi s strokovnimi znanji in z razpravami. K oblikovanju le-tega so bili namreč povabljeni strokovnjaki in strokovnjakinje z različnih strokovnih področij, ki so usmerjali izvajanje programa SIMS. Imenovana je bila strokovna skupina, ki se je redno srečevala. Razpravljala je o ugotovitvah in predlogih, ki jih je bilo zaznati v praksi dela z otroki in s starši priseljenci ter z večinskim prebivalstvom. Izvajalci so spoznanja stroke implementirali v program, jih nadgradili in evalvirali. Ob tem so bili upoštevani želje in potrebe uporabnikov (otrok in staršev priseljencev ter »nepriseljenske populacije«), mnenja, stališča in pobude multiplikatorjev, drugih strokovnih delavcev, vodstev zavodov, centrov, koordinatorjev projekta in deležnikov v lokalnih okoljih, ki s svojimi programi in strategijami delujejo na področju vključujoče skupnosti.

5.1 Podpora pri vključevanju otrok priseljencev

Za izvajanje programa dela z otroki priseljenci v vzgojno-izobraževalnih zavodih predlagamo imenovanje strokovnega delavca oz. strokovnega tima, ki:

- deluje znotraj vzgojno-izobraževalnega zavoda glede na število vključenih otrok priseljencev;
- deluje povezovalno z drugimi vzgojno-izobraževalnimi zavodi v lokalnem okolju;
- organizira srečanje oz. dan dobrodošlice za na novo priseljene otroke in njihove starše pred začetkom šolskega leta;
- svetuje in spodbuja k izmenjavi izkušenj in uspešnih praks vključevanja otrok priseljencev med strokovnimi delavci;

- koordinira druge oblike podpore otroku, ki jo izvajajo strokovni delavci v vzgojno-izobraževalnem zavodu in drugih zunanjih institucijah;
- sodeluje z drugimi strokovnimi delavci pri vključevanju otrok priseljencev v skupino/oddelek;
- sodeluje pri pripravi individualnega načrta aktivnosti in spremljanju otrokovega napredka skupaj z otrokom, s starši in z drugimi strokovnimi delavci;
- se povezuje z organizacijami iz lokalnega okolja;
- usklajuje vključevanje otrok priseljencev v interesne in druge dejavnosti v vrtcu/šoli ter lokalni skupnosti.

Slika 1: Podpora pri vključevanju otrok priseljencev z vidika vloge strokovnega delavca oz. strokovnega tima

Predlog programa sledi dinamiki priseljevanja in razvoja področja v Sloveniji, upoštevajoč dosedanje dokumente in smernice, teoretične okvirje ter prakso, ki je bila spremljana ter evalvirana. V želji po nadgradnji poskuša zadostiti vsem kriterijem, ki jih kot pogoj za uspešen model vključevanja priseljenih učencev oz. medkulturnosti v vzgoji in izobraževanju navajajo slovenski raziskovalci (npr. Vižintin, 2014, 2017). Kar se v modelih medkulturne vzgoje in izobraževanja nemalokrat pozablja, je dejstvo, da sta medkulturna vzgoja in izobraževanje namenjena obojim, tako priseljenecem kot večinskemu prebivalstvu. Prav zato medkulturnost v vzgojno-izobraževalnih zavodih kot pedagoško didaktično načelo ne sme biti zgolj orodje za poučevanje učencev priseljencev – pedagoške metode in učiteljevo delovanje naj bodo medkulturni v vseh igralnicah in učilnicah.

5.2 Profesionalni razvoj strokovnih delavcev v VIZ

Področje, za katerega se je pri izvajanju programa pokazalo, da potrebuje posebno pozornost, je izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavcev v vrtcih in šolah. Izkušnje kažejo, da aktivnosti strokovnega delavca, multiplikatorja, niso zadostne, če se drugi strokovni delavci šole ne vključujejo v aktivnosti programa in ne podpirajo celostnega procesa vključevanja priseljenih otrok ter medkulturnega pristopa. Zgolj z znanjem in pozitivnimi stališči vseh strokovnih delavcev lahko šole in vrtci medkulturno vključujejo, izobražujejo in vzgajajo vse otroke. Tako lahko tudi kakovostno obravnavajo medkulturne učne vsebine. V slovenskih raziskavah se je že večkrat pokazalo, da strokovni delavci nimajo pozitivnih stališč, dovolj znanj in veščin za delo s priseljenimi učenci ter da niso imeli možnosti priti do zadostnih informacij, ki bi jim pomagale pri specifikah dela v večkulturnih razredih (Novak, Deutsch, Cankar in Dečman Dobrnjič, 2009; Peček in Lesar, 2006; Čančar in Drljić, 2015). Ravno tako se je pokazalo, da običajno ne poznajo ali ne razumejo kulturnih razlik, navad staršev, običajev in pravil religije (Novak, idr. 2009), zato večkrat prihaja do različnih nesporazumov ali nerazumevanja, o čemer se je potrebno pogovarjati. Predlagamo, da se v oblike strokovnega izpopolnjevanja in usposabljanja vključijo vsebine, ki strokovnim delavcem v vrtcih in šolah zagotavljajo: znanja in veščine za delo v medkulturnih skupinah/oddelkih, možnosti za nadgradnjo že obstoječih dobrih praks uspešnega vključevanja otrok priseljencev, krepitev pozitivne klime sprejemanja ter razvijanja medkulturne zmožnosti.

Slika 2: Prikaz vsebin profesionalnega izpopolnjevanja za strokovne delavce v vrtcih in šolah

5.3 Proces vključevanja priseljenih otrok

Predlagani program temelji na tezi, da je vključevanje proces, ki ga sestavlja več zaporednih faz, ki pa se med seboj prepletajo. Vsaka od njih je pomembna in obsega raznovrstne dejavnosti. V programu predlagamo, da so v aktivnosti vključeni vsi strokovni delavci.

Slika 3: Prikaz procesa vključevanja priseljenih otrok

6

PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V VRTCU

Ob vstopu v vrtec se otrok in njegovi starši vključujejo v dejavnosti, ki so zanje organizirane v oblikah formalnega in neformalnega sodelovanja. Pripomorejo k boljšemu sobivanju na ravni vrtca in lokalnega okolja. Vzgojitelji v sodelovanju s starši in v pogovoru z otrokom pripravijo individualni načrt aktivnosti (INA), ob katerem spremljajo njegov napredek.

6.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v vrtcu⁸

- K uspešnemu vključevanju in izvajanju programa dela z otroki priseljenci prispevajo vsi strokovni delavci in zaposleni v vrtcu, vsi otroci v skupini ter starši.
- V obdobju uvajanja v vrtec lahko za otroke in starše celotne skupine pripravijo »srečanje dobrodošlice«. Za na novo priseljene otroke in njihove starše je to priložnost spoznavanja otrok, vzgojiteljice, pomočnice vzgojiteljice, igralnice in novega okolja. Staršem omogočijo navezovanje stikov, medsebojno spoznavanje in jim pomagajo pri iskanju podporne mreže.
- Starše seznanijo s programom vrtca in nagovorijo k obiskovanju dejavnosti, ki jih organizirajo v vrtcu, ter z aktivnostmi, ki potekajo v lokalnem okolju kot podporna mreža pri njihovem vključevanju.
- Starše spodbudijo k učenju slovenskega jezika na tečajih, ki jih organizirajo na ravni lokalne skupnosti in širše, in jim dajo konkretne informacije o možnosti učenja slovenščine.

6.2 Pomoč pri učenju slovenščine

Otrok se uči jezika v vsakodnevni komunikaciji z vrstniki in odraslimi. Ob njegovem vstopu v vrtec, v prvem starostnem obdobju (od 1 do 3 let), poteka učenje jezika le v okviru rednih dnevnih dejavnosti. Če vstopi v vrtec v drugem starostnem obdobju (tj. v starosti od 3 do 6 let), se vključi v posebne ure začetnega učenja slovenščine – v večjem obsegu se izvajajo za otroke, ki je pred vstopom v šolo. V matičnem oddelku se organizirajo tudi t. i. »urice za jezik«, pri katerih sodelujejo vsi otroci v skupini, kar pomeni obogatitev njihovega jezikovnega področja. Oblike in metode dela so prilagojene otrokovi starosti in njegovim potrebam (npr. delo v manjši skupini, individualno, v igralnici oz. izven nje, v času dopoldanskih in popoldanskih aktivnosti, ki jih ponuja Kurikulum za vrtce).

Tabela 1: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v vrtcu

Skupina, število otrok	Drugo starostno obdobje (3-6 let)	
do 7	do 50	do 100*
od 8 do 12	do 75	do 120*

*Za otroke, ki se vključijo v vrtec v letu pred vstopom v OŠ.

6.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine:

- vzgojitelji predšolskih otrok z dodatnimi znanji za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika (dodatne ure začetnega učenja slovenščine lahko izvajajo v več vrtcih).

⁸ Delno povzeto po: Jelen Madruša in Čančar, 2015; Magajna, Kavkler, Čačinović Vogrinčič, Pečjak in Bregar Golubič, 2008.

6.2.2 Učno gradivo

Vzgojitelji si pri izvedbi dodatnih ur slovenščine in tudi pri rednih dejavnostih lahko pomagajo z učbenikom in priročnikom Križ kraž, učnim gradivom Slika jezika, z obstoječo otroško periodiko in leposlovjem, didaktičnimi igrami in drugim gradivom, ki se jim zdi primerno. Pri vključevanju v vrtec in med vzgojno-izobraževalnim procesom delavci vrtca sledijo Smernicam za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012), Kurikulumu za vrtce (1999), pri izvedbi dodatnih ur slovenščine pa Učnemu načrtu za začetno učenje slovenščine v vrtcu⁹.

Slika 4: Predlog programa dela z otroki priseljenci v vrtcu

⁹Glej op. 6

7

PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V OSNOVNIH ŠOLAH

Dejavnosti v šoli so usmerjene v zagotavljanje okoliščin, ki omogočajo čim hitreje jezikovno in socialno vključevanje učencev priseljencev. Obdobje vključevanja lahko traja tri leta, še zlasti za otroke, ki se vključujejo v šolski sistem kot begunci in prosilci za mednarodno zaščito, pa v svoji državi niso imeli dostopa (ali so imeli omejen dostop) do šolanja.

7.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v osnovni šoli ¹⁰

- Pred začetkom šolskega leta šola povabi učence in njihove starše na »dan dobrodošlice«, na katerem spoznajo razrednike, šolske prostore, urnik, se seznanijo s slovenskim šolskim sistemom in z drugimi relevantnimi informacijami. Strokovni delavci ob sprejemu zagotovijo varno in prijetno učno okolje.
- Razrednik in šolska svetovalna služba z otrokom in njegovimi starši opravita pogovor o otrokovem dosedanem šolanju, njegovih izkušnjah, načinih učenja in do sedaj pridobljenem znanju ter aktivnostih, v katerih je uspešen. Strokovni delavci, ki učenca poučujejo, na osnovi otrokovega predznanja in njegovih močnih področij pripravijo individualni načrt aktivnosti (INA), ki je dostopen v e-okolju. V njem načrtujejo vzgojno-izobraževalno delo, opredelijo cilje in spremljanje standardov znanja. Sledijo njegovemu napredku in dosežkom na različnih področjih ter načrtujejo prilagoditve pri poučevanju, preverjanju in ocenjevanju znanja.
- Strokovni delavci s pozitivnimi stališči do medkulturnosti in različnosti na prihod novega učenca pripravijo tudi oddelek.
- Če je na šoli učenec, ki govori jezik na novo priseljenega učenca, ga lahko prosijo za pomoč pri začetnem sporazumevanju.
- Učencu lahko ponudijo podporo tutorja, učenca, ki mu pomaga pri začetnem socialnem vključevanju v šolsko skupnost.
- V času intenzivnega začetnega učenja slovenščine, pozneje pa tudi učencem, ki se na novo učijo tujega jezika (npr. angleščine), drugega jezika okolja (npr. italijanščine ali madžarščine) ali imajo slabše predznanje pri posameznih predmetih, učitelji ponudijo pomoč v obliki dopolnilnega pouka ter druge individualne in skupinske oblike pomoči.
- Učitelji učencu pri pouku nudijo jezikovno podporo pri usvajanju učne snovi (diferenciacija in individualizacija) in mu po potrebi snov ob razlagi poenostavijo.
- Pri predmetih (ali v okviru dnevov dejavnosti), kjer učni načrti to omogočajo, strokovni delavci v pouk vnašajo medkulturne vsebine. Otrokom predstavljajo različne kulture, jih seznanjajo z različnimi jeziki, navadami in običaji različnih narodov ter jih tako učijo sobivanja v medkulturnih razredih.
- Učence vključujejo v interesne dejavnosti, podaljšano bivanje, jutranje varstvo in druge šolske in občinske dejavnosti (šolske prireditve, tekmovanja, dopolnilni pouk maternih jezikov in kulture ipd.).
- Otroke in starše seznanijo s podpornimi aktivnostmi, ki so organizirane v lokalnem okolju in v katere se lahko aktivno vključujejo v smislu podpore pri učenju jezika, navezovanju stikov in medsebojnega druženja, povezovanja ter sodelovanja.
- Starše informirajo o tečajih, ki se za odrasle organizirajo in izvajajo na nivoju lokalne skupnosti ter jih vzpodbujajo k obiskovanju.
- K sodelovanju skušajo pritegniti tudi delodajalce staršev priseljencev, ki naj jim z ustrezno organizacijo delovnega procesa omogočijo vključitev v tečaj slovenščine, obiskovanje šolskih dejavnosti (npr. roditeljskih sestankov, govorilnih ur, šolskih prireditev), jih spodbujajo k socialnemu vključevanju v kolektiv in širše okolje.

¹⁰Glej op. 8

7.2 Pomoč pri učenju slovenščine

Otrokom priseljencem se ob vključitvi v osnovno šolo organizira začetno učenje slovenščine. Ob tem so dnevno vključeni v matične oddelke in obiskujejo pouk. Priporočamo intenzivno obliko učenja slovenščine v strnjeni obliki (več ur, vsak dan). Učenci naj se začnejo v večji meri vključevati v redni pouk takoj, ko učitelji presodijo, da bodo lahko aktivno sodelovali v učnem procesu in sledili razlagi učne snovi.

Tabela 2: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v osnovni šoli

Skupina, število učencev	Število ur za celotno skupino
do 4	do 120
od 5 do 8	do 160
od 9 do 16	do 180

Pri oblikovanju skupin naj se upošteva kognitivno zmožnost in stopnjo opismenjenosti učencev. Pri tem naj se v prvi vrsti upoštevajo zmožnosti posameznega učenca. Oblikujejo naj se čim bolj homogene skupine, v katerih bo imel vsak posameznik čim večjo možnost za zanj ustrezno jezikovno učenje. Pouk je mogoče organizirati tudi v heterogenih skupinah. Kot učinkovita učna pomoč naj se razume predvsem v okoljih, kjer je število vključenih priseljenih otrok manjše.

7.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine:

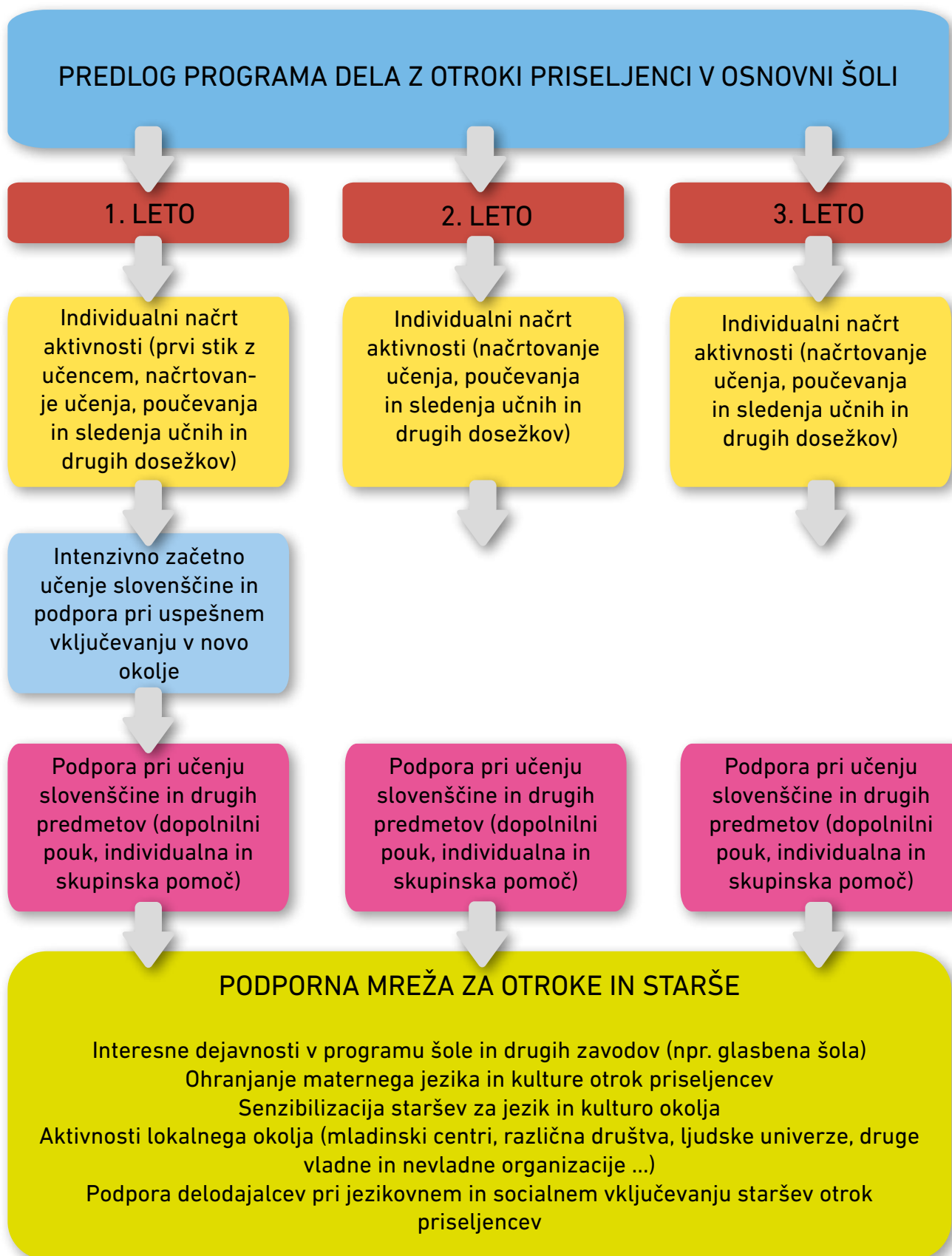
- profesor/-ica razrednega pouka z dodatnimi znanji za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika,
- profesor/-ica slovenščine z dodatnimi znanji za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika.

7.2.2 Učno gradivo

Učitelji si lahko pri izvedbi začetnega pouka pomagajo z obstoječimi učnimi gradivi za poučevanje slovenščine kot drugega jezika za otroke in mladostnike (npr. z učbenikom in priročnikom Križ kraž, z učbeniški kompleti Poigrajmo se s slovenščino, Čas za slovenščino 1 in 2, Na poti k učenju slovenščine), učnim gradivom Slika jezika, obstoječo otroško in mladinsko periodiko, didaktičnimi igrami in drugim gradivom, ki se jim zdi primerno. Pri vključevanju v šolo in med vzgojno-izobraževalnim procesom delavci šole sledijo Smernicam za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012), pri izvedbi začetnega učenja slovenščine pa Učnemu načrtu za začetno učenje slovenščine v osnovni šoli ¹¹.

¹¹ Glej op. 6

Slika 5: Predlog programa dela z otroki priseljenci v osnovni šoli

8

PREDLOG PROGRAMA DELA Z OTROKI PRISELJENCI V SREDNJIH ŠOLAH

Dejavnosti v šoli so usmerjene v zagotavljanje okoliščin, ki omogočajo čim hitrejšo jezikovno in socialno vključevanje dijakov priseljencev. Če dijaki obiskujejo poklicno ali strokovno šolo, je v ta proces potrebno pritegniti tudi delodajalce, pri katerih dijaki opravljajo obvezno prakso.

8.1 Izhodišča za izvajanje programa dela z otroki v srednji šoli ¹²

- Pred začetkom šolskega leta šola povabi dijake in njihove starše na »dan dobrodošlice«, na katerem spoznajo razrednike, šolske prostore, urnik, se seznanijo s slovenskim šolskim sistemom in drugimi informacijami. Ob sprejemu šolski delavci zagotovijo prijetno okolje, da se bo dijak v šoli počutil varno in sprejeto.
- Razrednik in šolska svetovalna služba z dijakom in njegovimi starši opravita pogovor o dijakovem dosedanjem šolanju, njegovih izkušnjah, načinih učenja in do sedaj pridobljenem znanju ter aktivnostih, v katerih je uspešen. Strokovni delavci, ki dijaka poučujejo, na osnovi njegovega predznanja in močnih področij, pripravijo osebni izobraževalni načrt (v smernicah poimenovan INA), ki je dostopen v e-okolju. V njem načrtujejo njegovo vzgojno-izobraževalno delo, opredelijo cilje in spremljanje standardov znanja. Sledijo njegovemu napredku, dosežkom na različnih področjih ter načrtujejo prilagoditve pri poučevanju, preverjanju in ocenjevanju znanja.
- Strokovni delavci s pozitivnimi stališči do medkulturnosti in različnosti na prihod novega učenca pripravijo tudi oddelek, v katerega bo dijak vključen.
- Če je na šoli dijak, ki govori jezik na novo priseljenega dijaka, ga lahko prosijo za pomoč pri začetnem sporazumevanju.
- Dijaku lahko ponudijo podporo tutorja, dijaka, ki mu pomaga pri začetnem socialnem vključevanju v šolsko skupnost.
- V času intenzivnega začetnega učenja slovenščine, pozneje pa tudi dijakom, ki se na novo učijo tujega jezika (npr. angleščine) ali imajo slabše predznanje pri posameznih predmetih, učitelji ponudijo pomoč v obliki konzultacij in druge individualne ter skupinske oblike pomoči.
- Pri predmetih (ali v okviru dni dejavnosti), kjer učni načrti to omogočajo, strokovni delavci v pouk vnašajo medkulturne vsebine. Dijakom predstavljajo različne kulture, jih seznanjajo z različnimi jeziki, navadami in običaji različnih narodov ter jih tako učijo sobivanja v medkulturnih razredih.
- Dijake seznanijo z zunajšolskimi dejavnostmi, ki lahko pripomorejo k uspešnejšemu vključevanju v novo okolje (vključevanje v šolske dejavnosti in aktivnosti v lokalni skupnosti, dopolnilni pouk maternih jezikov in kultur).
- Starše dijakov seznanijo s tečaji, ki se za odrasle organizirajo in izvajajo na nivoju lokalne skupnosti, ter jih spodbudijo k obiskovanju.
- V proces uspešnega vključevanja povabijo tudi delodajalce, pri katerih dijaki opravljajo obvezno prakso.

¹² Glej op. 8.

8.2 Pomoč pri učenju slovenščine

Na področju srednjega šolstva so bili leta 2018 sprejeti noveli Zakona o gimnazijah in Zakona o poklicnem in strokovnem izobraževanju ter Pravilnik o tečaju slovenščine za dijake v srednjih šolah, s čimer so bili dani pogoji za izvedbo obsežnejšega začetnega pouka slovenščine kot drugega jezika. Ob prvi vključitvi dijaka (čigar materni jezik ni slovenski) v srednješolsko izobraževanje se v skladu s pravilnikom izvede preizkus iz znanja slovenščine na ravni A2. Gre tudi za diagnostični test, na podlagi katerega lahko učitelji ustrezno načrtujejo vsebino začetnega pouka slovenščine kot drugega jezika, oblikujejo ustrezne in po predznanju čim bolj homogene skupine dijakov, izvedejo jezikovne prilagoditve pri drugih predmetih, ko se začne dijak vključevati vanje, oz. presodijo, v kolikšni meri je dijak zmožen slediti rednemu pouku. Preizkus znanja slovenščine na ravni A2 je za vse dijake isti. Dijaki, ki pri preizkusu izkažejo znanje slovenščine na ravni A2, se za tečaj slovenščine odločijo po svoji presoji, za dijake, ki preizkusa ne opravijo, pa je tečaj obvezen. Šola naj tudi dijake, ki so v testu izkazali znanje na ravni A2, spodbudi k obiskovanju tečaja, saj je razkorak med njihovo jezikovno zmožnostjo in jezikovnimi zahtevami, s katerimi se srečujejo v šoli, kljub doseženi ravni še vedno velik. Zanje naj se (tudi v sodelovanju z bližnjimi šolami), če je le mogoče, oblikuje posebna skupina. Dijaki po končanem tečaju vnovič opravljajo preizkus na ravni A2. Če ga ne opravijo, se jim omogoči dodatnih 70 ur, ki so namenjene jezikovni podpori predmetom izobraževalnega programa in so zanje obvezne. Dijakom, ki so vnovični preizkus opravili uspešno, pa šola omogoči 35 dodatnih ur, ki pa zanje niso obvezne.

Tabela 3: Predlog števila ur začetnega učenja slovenščine v srednji šoli

Skupina, število dijakov	število ur
od 4 do 6	do 120
od 7 do 12	do 160

Če je dijakov več kot 12, se na skupni obseg 160 ur doda za vsakega dijaka 15 ur.

Tabela 4: Dodatne ure slovenščine za dijake

+ do 35 (za dijake, ki so opravili preizkus iz znanja slovenščine na ravni A2 po opravljenem tečaju)
+ do 70 (za dijake, ki niso uspešno opravili preizkusa iz znanja slovenščine na ravni A2 po opravljenem tečaju)

8.2.1 Izvajalci začetnega učenja slovenščine:

- profesor/-ica slovenščine z dodatnimi znanji s področja poučevanja slovenščine kot drugega in tujega jezika.

8.2.2 Učno gradivo

Učitelji si lahko pri izvedbi začetnega pouka pomagajo z obstoječimi učnimi gradivi za poučevanje slovenščine kot drugega jezika (učbeniškim kompletom Čas za slovenščino 1 in 2), učnim gradivom Slika jezika, obstoječo mladinsko periodiko, didaktičnimi igrami in drugim gradivom, ki se jim zdi primerno. Pri vključevanju v šolo in med vzgojno-izobraževalnim procesom delavci šole sledijo Smernicam za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012), pri izvedbi začetnega učenja slovenščine pa Učnemu načrtu za tečaj slovenščine za dijake tujce (2010).

Slika 6: Predlog programa dela z otroki priseljenci v srednji šoli

9

ZAKLJUČEK

Mojca Jelen Madruša, Osnovna šola Koper
Ivana Majcen, Inštitut IVIZ

Predlog programa dela z otroki priseljenci za področja predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja (v nadaljevanju program) je v nekaterih vzgojno-izobraževalnih zavodih nadgradnja že obstoječih in doslej v praksi (prek različnih projektov) utečenih strategij za delo z otroki priseljenci in njihovimi starši. Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport je predlagan kot možnost za umestitev v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Predlogi so konkretni.

Program je zastavljen kot proces vključevanja otrok priseljencev po celotni vertikali, od vrtca do srednje šole. Otrokom priseljencem in njihovim staršem ponuja različne dejavnosti, ki so naravnane k vključevanju. Dajejo jim možnosti in priložnosti aktivnega sodelovanja z vsemi deležniki v vzgojno-izobraževalnih zavodih in izven njih ter v lokalnih okoljih, ki delujejo v smeri vključujoče skupnosti. Predlaga, da je otrok za uspešno vključevanje v novo okolje oz. v vzgojno-izobraževalni zavod deležen začetnega učenja slovenščine in drugih aktivnosti: v predšolskem obdobju z urami začetnega učenja slovenščine v skupini oz. izven nje, v šolah pa z izvedbo intenzivnega začetnega učenja slovenščine, vključevanja v oddelek k rednim uram pouka ter drugim dejavnostim. Organizira jih šola v sodelovanju z različnimi centri, društvi, organizacijami, zavodi itd. v lokalnih okoljih. V izhodiščih za izvajanje programa, ki so zapisana v vsakem vzgojno-izobraževalnem obdobju, so predstavljene smernice za proces vključevanja. Vzgojno-izobraževalnim zavodom in zaposlenim strokovnim delavcem dajejo usmeritve, kako naj vključevanje poteka. Pri organizaciji in izvedbi različnih aktivnosti dopuščajo možnost, da se vzgojno-izobraževalni zavodi med seboj povezujejo, tako v izvajanju vsebin kot v strokovnem kadru.

Strokovne delavce nagovarja k aktivni vlogi v procesu vključevanja, k medkulturnemu pristopu v skupini/oddelku in potrebi po profesionalnem strokovnem izpopolnjevanju s področja večkulturnosti ter medkulturne zmožnosti.

V Ljubljani, 29. 8. 2018

Koordinatorji projekta:
Anton Baloh, prof., Osnovna šola Koper
Mojca Jelen Madruša, Osnovna šola Koper
mag. Mateja Štirn, ISA institut

VIRI IN LITERATURA

- Baloh, A. (ur.) (2010). **Uvajanje rešitev s področja vključevanja migrantov v izvedbene kurikule**. Koper: Osnovna šola Koper.
- Bobek Simončič, S., Bogataj, P., Lindav, K. (2014). **Svetovalno delo in celostno vključevanje otrok priseljencev v vrtec**. Šolsko svetovalno delo, 18(3/4).
- Brinovec, T. in Krečan, J. (2010). **Razlike v znanju slovenščine med učenci devetega razreda osnovne šole, ki jim je slovenščina materinščina in tistimi, ki jim slovenščina ni materinščina** (Diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Briški, A. (2010). **Jezikovna zmožnost v slovenščini kot drugem jeziku v osnovni šoli** (Diplomsko delo). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Budinoska, I., (2013). **Jezikovna integracija otrok priseljencev v slovenski osnovni šoli** (Doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Čančar, I. (2016). **Področja medkulturnosti v sodobni šoli in potreba po izobraževanju učiteljev**. *Sodobna pedagogika*, 67(133), 118–126.
- Čančar, I. in Drljič, K. (2015). **Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja**. Pridobljeno s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TDSDBYAR>
- Čuk, I., Lesar, I., Peček, M. (2006). **Kako obravnavati različne učence v osnovni šoli - dilema na formalni ravni in z vidika učiteljev**. *Sodobna pedagogika*, 57(123), 54–77.
- Ferbežar, I. in Pirih Svetina N. (2016). **Vključevanje v slovensko družbo**. Pridobljeno s <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-68P3DZ80>
- Hočvar, A. (2001). **Osnovnošolsko izobraževanje beguncev v Sloveniji**. *Sodobna pedagogika* 52(2), 142–163.
- Jelen Madruša, M. (ur.) (2015). **Priročnik za izvajanje programa uspešno vključevanje otrok priseljencev (UVOP)**. Ljubljana: ISA institut.
- Jelen Madruša, M. in Čančar, I. (ur.) (2015). **Razvijamo medkulturnost kot novo obliko sobivanja**. Ljubljana: ISA institut.
- Knez, M. (2008). **Jezikovna integracija otrok priseljencev v slovenski osnovni šoli**. V M. Ivšek (ur.), *Jeziki v izobraževanju: zbornik prispevkov konference, september 2008* (str. 155–163). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Knez, M. (2009). **Jezikovno vključevanje (in izključevanje) otrok priseljencev**. V M. Stabej (ur.), *Infrastruktura slovenščine in slovenistike* (str. 197–202). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Knez, M. (2010). **Otroci priseljenci v slovenskih šolah – njihovi prvi koraki v slovenščino**. V Novak Popov (ur.), *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
- Knez, M. (2016). **Jezikovna zmožnost v slovenščini pri otrocih migrantih, vključenih v drugo in tretjo triado slovenskih osnovnih šol** (Doktorska disertacija). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Knez, M., Klemen, M., Kralj, K. in Kern, D. (2010). **Učni načrt za poučevanje slovenščine za dijake tujce**. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Knez, M. (2012). **Za koliko slovenščin(e) je prostora v naši šoli?** *Jezik in slovstvo*, 57(3/4), 47–62.
- Krek, J., Metljak, M. (ur.) (2011). **Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji**. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Kurikulum za vrtce. (1999). Pridobljeno s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf
- Lesar, I. (2009). **Šola za vse? Ideja inkluzije v šolskih sistemih**. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Lunder Verlič, S. (2014). **Vključevanje multikulturnih vsebin ameriških (Zvezna država Kansas) razrednih učiteljev v poučevanje**. *Revija za elementarno izobraževanje*, 7(3/4), 106–120.
- Magajna, L., Kavkler, M., Čačinović Vogrinčič, G., Pečjak S., in Bregar Golubič, K. (2008). **Učne težave v osnovni šoli: koncept dela**. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

- Marjanovič Umek, L. (2010). **Govorna kompetentnost malčkov in otrok kot napovednik zgodnje in kasnejše pismenosti.** *Sodobna pedagogika*, 61(1), 28–45.
- Moe, E., Härnälä, M., Kristmanson Lee, P., Pascoal, J. in Ramoniené, M. (2015). **Language skills for successful subject learning.** Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Neumann, R., (1978). **Zweitspracherwerb und Beschulungsmodell.** V *Diskussion Deutsch. Zeitschrift für Deutschlehrer aller Schulformen in Ausbildung und Praxis* 11/39 (str. 62–70). Frankfurt: Diesterweg.
- Novak, M., Deutsch, T., Cankar, F. in Dečman Dobrnjič, O. (2009). **Adaptation of schools to migration circumstances.** V *The 2009 Asian-Pacific forum on sociology of education: social change and educational reform.* Tainan: National university of Tainan.
- Peček, M. in Lesar, I. (2006). **Pravičnost slovenske šole: Mit ali realnost.** Ljubljana: Sophia.
- Pevc Semec, K. (2014). **Celostno vključevanje otrok priseljencev. Razvijanje medkulturne zmožnosti kot izziv za uspešno izvajanje smernic za celostno vključevanje otrok priseljencev.** *Šolsko svetovalno delo*, 18(3/4), 57–64.
- Razvoj učnih gradiv na področju slovenščine kot drugega/tujega jezika skozi izvedbo tečajev za različne ciljne skupine in seminarjev za njihove izvajalce.** (2015). Pridobljeno s <http://centerslo.si/za-otroke/projekti/razvoj-ucnih-gradiv/>
- Skubic Ermenc, K. (2003). **Komu je namenjena interkulturna pedagogika?** *Sodobna pedagogika*, 54(1), 44–59.
- Skubic Ermenc, K. (2006). **Slovenska šola z druge strani.** *Sodobna pedagogika*, 57(posebna izdaja), 150–167.
- Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole.** (2012). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji.** (2007). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije.
- Vižintin, M. A. (2017). **Medkulturna vzgoja in izobraževanje.** Vključevanje otrok priseljencev. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem.** (2017). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

ZA medkulturno
sobivanje

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD